HET BEGRIP MARAPOE IN WEST-SOEMBA.¹⁾

DOOR

Ds. W. VAN DIJK.

Wie Soemba noemt, noemt het woord Marāpoe. Het is een zoo veelvuldig voorkomend woord, weergevend een begrip, waarvan het geheele leven zoo doorweven is, dat men, zonder dit eenigszins nader te kennen, den Soembanees en zijn leven niet kan verstaan.

Met de hier volgende uiteenzetting hoop ik iets bij te dragen tot opheldering van dit begrip, dat in menigerlei opzicht nog duister is.

In de eerste plaats dan lijkt het mij toe, dat we met etymologisch onderzoek van het woord „marāpoe” in het minst niet vorderen op den weg om te komen tot het verstaan van het *begrip* „marāpoe”.

„Marāpoe” is een over geheel Soemba zonder onderscheid gebruikelijk woord, en het is voorhands nog onmogelijk vast te stellen, hoe de samenstelling van dit woord is. Men mag er naar gissen, en dan de eene gissing waarschijnlijker achten dan de andere: met zekerheid zal wel nooit iemand het kunnen zeggen.

Maar gesteld nu al, dat men met eenige waarschijnlijkheid een zekere samenstelling voor de meest aannemelijke zou moeten houden, dan zou ons dat, voor ons doel, toch niet verder brengen.

Gesteld, dat het stamwoord „rāpoe” (haardrand) zou zijn, (wat het m.i. niet kan zijn, ook al niet, omdat men in West-Soemba het woord „rāpoe” niet kent) en het woord dus een soort penates aan zou duiden, moet men dan zeggen: de „marapoe-kadāghoe” (bosch-mar.) de „mar. pēpa-māgho” (die bij de bron in de schaduw wonen), de

¹⁾ Voor de uitspraak der in dit artikel voorkomende Soembaneesche woorden geldt, dat bij elk woord de *geaccentueerde* lettergreep van een onderscheidings-teeken voorzien is; en wel beteekent bij alle klanken het teeken ˘ de lange en het teeken ˙ de korte uitspraak van dien klank, behalve bij de e-klank, waar de ē (b.v. in ndēwa) wordt uitgesproken als de ä in het Duitsche „Bär”, de ě (b.v. in tēloe) wordt uitgesproken als de stomme e in „de”, de é (b.v. in maréda) wordt uitgesproken als de e in „hek”, de ê (b.v. in êri) wordt uitgesproken als de i in „is”, De kort uitgesproken oe wordt hier met ôe aangeduid. De gh wordt uitgesproken als de g in „vreugde”.

„mar. maréda” (die de vlakte bewonen), de „māngoe-tāna” (bezitter van den grond), enz. zijn geen marāpoe's, omdat het woord beteekent „haard-geest”?

Of meent men in „marāpoe” de stam „poe” (heer) terug te vinden, (wat op zich zelf niet onmogelijk is), moet men dan zeggen b.v.: de „mar. wāne” (uil) of de „mar. mōro” (kruid) is geen „marāpoe”? Immers de beteekenis van deze stamwoorden is zoo algemeen, dat de beteekenis daarvan juist door de, in het te onderzoeken object gevonden, werkelijkheid bepaald moet worden, en niet omgekeerd.

Aangenomen b.v. dat het Soembaneesche „rāmboe” (titel van een vrouw van hoogere geboorte) samengesteld is uit „ra” en „mboe”, en „mboe” is gelijk aan „poe”, kan ik dan daaruit nagaan, of een wezen, met dezen naam „rāmboe” genoemd, een „god” of een „geest” of een mensch, een man of een vrouw is zelfs?

Integendeel, mijn waarneming van de thans bestaande werkelijkheid moet dit begrip inhoud geven, opdat dan later de etymoloog, met de aldus verworven kennis, mij helpe, om *die* dingen te leeren kennen, die zich aan mijn waarneming onttrekken.

En nu is het wel zoo, dat het begrip „marāpoe” op Soemba iets is, dat om verschillende redenen in ons en buiten ons moeilijk te benaderen is, toch is het niet iets, dat geheel buiten onze waarneming ligt. Integendeel, wij komen er iederen dag mee in aanraking. En al zal ieder, die iets langer dan een paar jaar onder de Soembamenschen leeft, inzien, dat er nog veel raadselachtigs in schuilt, toch is het niet onmogelijk om langs den weg der waarneming tot een zekere kennis te komen.

Iets van wat ik meen waargenomen te hebben in West-Soemba, wil ik dan trachten uiteen te zetten.

In de eerste plaats dan valt het op, dat overal, in de woning, in den tuin, op de sawah, in het bosch en op het veld, zich dingen bevinden, waarvan de Soembanees, wanneer hem naar de beteekenis ervan gevraagd wordt, zegt, dat het „marāpoe's” zijn: een opgerichte steen, een klapperblad, een sirihtasch, een mandje, enz.

Laten we van deze dingen uitgaan, en dan beginnen met wat er zooal in een, in dit opzicht welvoorziene, Soembaneesche kampongwoning gevonden wordt.

Er zijn enkele (naar het mij voorkomt, minder belangrijke) verschillen in de inrichting der woningen bij de verschillende stammen. Om daarom zoo concreet mogelijk te zijn, nemen we een normale kampongwoning in het landschap Laura. De woning is een paalwo-

ning: het breede, in een hooge spits uitlopend, alang-alang-dak, rust, in het midden, op vier palen. Aan den voorkant klimt men langs de „nauta” (trap) op het voorgalerijtje („bānga”) en door de „bīna” (doorgang) komt men op de iets hooger gelegen huisvloer in dat gedeelte van het huis, dat men „mbāli katōnga kīi,” (de kleine mb.k.) noemt.

In de linker-buitenhoek (de „paghōnga papéne”) is aan den balk, boven, een rekje van bamboe-latjes gebonden, waarop een flesch, gevuld met water, een bakje, een sirihtasch en een mandje, een teeken, dat hier een plaats is voor marāpoe's. Men noemt dit de plaats van drie verschillende soorten marapoe's, n.l. de „zōēzoera-wārata”, de „ndēwa rānga”, en de „āna-ina, āna-āma”.

Zōēzoera” beteekent, voorzoover ik kan nagaan: indringen, in beslag nemen. „Wārata” is: ophoopen, samenbrengen. „Zōēzoera-wārata” zegt men en *niet* marāpoe Z.-W., iets, dat vaker voorkomt. Deze „zōēzoera-wārata” bestaan uit twee soorten marāpoe, n.l. de „mar. mōro (mōro: kruid), die ook mar. „tēloe” (ei) -mar. „mānoe” (kip) worden genoemd, en de „mar. taghōra-karāka” (verstrikken, vastbinden).

De „mar. mōro” (m. tēloe, m. mānoe) en de mar. „taghōra-karāka” hebben dit gemeen, dat ze bepaalde voorwerpen „krachtig” maken. Die voorwerpen zijn bij de m. mōro gewoonlijk worteltjes, steentjes, kruiden, een drankje enz., en deze geven aan den drager een bepaalde macht op zijn tegenpartij. Gebonden aan het oorlogszwaard, wordt dit zwaard (of de persoon, die het draagt?) onoverwinnelijk. De bezitter van de mar. mōro (in den vorm van kruiden of een drankje) strijkt dit aan de sirihtasch van een vrouw en dan is deze in zijn macht. Wil hij stelen dan draagt hij het in zijn kain en is hij onzichtbaar.

Het voorwerp van de „mar. taghōra-karāka” is gewoonlijk een touw, dat b.v. langs de heining van den tuin gebonden wordt, waardoor de pooten van de wilde varkens verstrikt worden, zoodat ze den tuin niet kunnen binnendringen.

Of men zich de „zōēzoera-wārata (indringen, rasoek, bezitnemen) nu voorstelt als „geesten”, die aan deze voorwerpen een bepaalde kracht verleen, of die daar zelf indringen en daaraan blijven hechten, is moeilijk uit te maken. Het woord „zōēzoera-wārata” schijnt te wijzen op het laatste.

De tweede groep is hier de „ndēwa rānga”. Rānga is beest, meer bijzonder verstaat men hieronder de groote huisdieren, paarden en buffels. Meer volledig zegt men van deze marāpoe: Ndēwa-ndāra

paard, *ndēwa* karāmbō (karbouw), *ndēwa* pōte-ghōlo (rijkdom-werken). Dit zijn de bezittingen en wel de tegenwoordige bezittingen van het huis, dus *niet* de „zielen” van geslachte karbouwen enz. maar de „*ndēwa*” van de tegenwoordige bezittingen, levende en, volgens onze begrippen, doode.

Het begrip „*ndēwa*” is in vele opzichten nog duister. Het is zeker niet, wat wij „ziel” noemen, zooals blijkt uit zeer veel zegswijzen, waarin het woord *ndēwa* voorkomt, evenmin als het een zelfstandige „geest” kan beteekenen. Wat het ook zij, hier is de plaats van de „*ndēwa*” van de tegenwoordige levende en „doode” bezitting van het huis.¹⁾

De derde groep vormen hier de „*āna ina, āna āma*” kinderen van de Moeder-Vader, zooals de vertaling hier wel zal moeten luiden, en niet: kinderen van moeder en van vader. *Ina-āma* is de gewoonlijke uitdrukking voor: die (ons) moeder en vader is. Dus kinderen van Hem, die ons Moeder-Vader is. Het ligt het meest voor de hand en wordt ook door deskundige Soembaneezen gezegd, dat dit is Hij, die ze noemen: *Ina Kalāda-Ama-Kalāda*, de groote Moeder-Vader, *Amaghōlo-Amarāwi*, de Schepper en Onderhouder.

Deze „*āna Ina, āna Ama*, behooren tot de z.g. *marāpoe „padēkoe”*

¹⁾ Het is moeilijk van het begrip „*ndēwa*” in het Soembasch een klare voorstelling te krijgen. Toch kunnen volgende opmerkingen wellicht eenig licht geven. Alle zichtbare en onzichtbare dingen bestaan, verbonden met iets onzichtbaars, geestelijks, dat men „*ndēwa*” noemt. We kunnen niet zeggen: ze bezitten een *ndēwa*, ook niet: ze bestaan uit iets plus een *ndēwa*, maar wel kunnen we zeggen: is er een ding, dan is er ook „zijn *ndēwa*”. Het ding (de mensch of het dier) en zijn *ndēwa* zijn onafscheidelijk met elkaar verbonden, maar ze zijn toch niet één geheel. Het ding behoeft ook niet op dezelfde plaats te zijn als zijn *ndēwa*, maar toch, heeft men het ding, dan heeft men ook zijn *ndēwa*, en omgekeerd. Het ding op zichzelf heeft zijn eigen gebied, sfeer, mogelijkheid, of hoe men het noemen wil en zoo heeft ook zijn *ndēwa* zijn eigen gebied, sfeer, mogelijkheid. Het lichaam op zichzelf behoort tot het gebied van het ding zelf, maar dat het lichaam zóó of zóó is, behoort tot het gebied van zijn *ndēwa*. De handeling op zich zelf behoort tot het gebied van het ding zelf, maar het gevolg van de handeling behoort tot het gebied van de *ndēwa*. Gaat iemand op reis en ontmoet hij een wild varken, dat hem verscheurt of dat hij doodsteekt, dan behoort dat op-reis-gaan tot het gebied van den man zelf, maar dat hij verscheurd wordt of een varken vangt, tot het gebied van de *ndēwa*. Misschien is het zóó, dat het zijn zelf behoort tot het gebied van het ding zelf maar het zóó-zijn tot het gebied van de *ndēwa* en dit wel zóó, dat men sterk den indruk krijgt, dat in en door de bijzondere gesteldheid van zijn *ndēwa* het lot van het ding (mensch, dier) bepaald is.

Sterft iemand, dan gaat hij over naar de onzichtbare wereld en wordt zelf in zeker opzicht *merāpoe* (sterven zelf wordt vaak „*mārapoe* worden” genoemd) maar ook dan blijft evengoed hijzelf, (nu als „*marāpoe*”) en „zijn *ndēwa*”.

(d.i. volg-marāpoe) marāpoe's die behooren tot het gevolg van iemand.

Wanneer een vrouw of man uit een ander huis (andere Kabizoe) overgaat naar dit huis, dan kan het zijn, dat deze niet alleen komt, maar dat Ina Kalāda Ama Kalāda haar of hem iemand meegeeft, iemand, die reeds gestorven is, maar bij haar of hem thuisbehoort. Geen „ndēwa” dus, maar iemand, die men zich voorstelt de persoon zelf te zijn. Dit nu zijn de „āna Ina, āna Ama”, en hun plaats is hier in de paghōenga papéne.

Het uiterlijk teeken voor de marapoes in dezen hoek is: voor de „zōēzoera-wārata” een flesch met inhoud en een houten bakje, voor de „ndēwa rānga” een sirihtasch met inhoud een voor de „āna Ina, āna Ama” een klein mandje met de voor de sirihpruimen benoodigde ingrediënten.

De rechter-voorhoek van het huis, in de afdeeling, die men de mbāli katōnga kalāda noemt, is de „māta marāpoe”. Māta hier waarschijnlijk wel in de beteekenis van uitgangspunt of voornaamste, eigenlijke marāpoeplaats.

Deze plaats is „ēri”, een woord, dat vaak voorkomt in verbinding met „bāngata” (heet; schroeiend) en dat, tenminste hier, beteekent, dat deze hoek niet straffeloos door onbevoegden kan worden betreden. De vrouwen mogen hier niet komen. Ook hier zijn weer drie verschillende categorieën marāpoe's. Dat zijn: de „apoēloena”, de „wēri” en de „kazēda-kanāko”.

Poēloe beteekent: respecteren, achtgeven op. Apoēloena beteekent: zij die achtgeven op hem (of het). De naam „apoēloena wordt vaak aangevuld met: andikita-anōneka, d.i. die komen en gaan. Men stelt ze zich voor als zelfstandige wezens wier dienst het is, de boodschappen der menschen over te brengen naar den Schepper: Amaghōlo-Amarāwi en omgekeerd van Amaghōlo-Amarāwi naar de menschen, zooals straks nog duidelijker zal blijken. De plaats van deze hemelboden, die gaan en komen, is hier. Het teeken van hun tegenwoordigheid is een houten bakje.

De tweede groep in de „māta marāpoe” zijn de „wēri” of „marāpoe wēri”. (Apoēloena wordt nooit verbonden met het woord „marāpoe”).

Wēri beteekent wellicht „verbod, verboden”.

Er zijn in elk geval twee soorten „wēri”, n.l. de „mar. kabāla”, de bliksem, die ook genoemd wordt „ndāra pakalētena” (rijpaard) en de „pōnggo rāra” (de roode bijl) van Amaghōlo-Amarāwi. In de voor-

stelling van de menschen is deze marāpoe kabāla (bliksem) het wapen in de hand van Amaghōlo-Amarāwi om schuldigen te straffen en onrecht tewreken. Zijn uiterlijk teeken hier in de māta marāpoe is een mandje met steenen en beenderen, ronde, langwerpige, platte, die genoemd worden „tēko” (zwaard), „nōmboe” (lans), „bōndila” (geweer), „pōnggo” (bijl).

Tot de „marapoe wēri” behooren in de tweede plaats de „mar. wāna” (uil), marāpoe „ghōzo” (krokodil), „mar. nīpe” (adder), „mar. kabōta” (jeukende stinkplant), „mar. ndāna” (aardwesp) en andere meer.

Dit zijn de marapoe's wier taak het schijnt te zijn, de bezittingen tegen vreemde indringers te beveiligen, ze treffen den persoon, die wederrechtelijk tracht in te dringen.

Niet alle huizen hebben één van deze marapoe's. Zelfs niet alle kabīzoe's naar het schijnt. En onderling zijn deze twee marapoe's ook niet gelijk aan macht en invloedssfeer. Zoo ken ik een „mar. wāne” (uil) die, (evenals dat steeds het geval is met de „mar. kabāla”) de beschermmarāpoe is van een heele kabīzoe. Personen buiten de kabīzoe kunnen echter ook gebruik van deze diensten van deze marāpoe maken, door het den (laten we het zoo noemen) „houder” van deze mar. te vragen. De „mar. ghōza” (krokodil), „nīpe” (adder), enz. zijn, voor zoover mij bekend, het bezit van enkele huizen. Maar ook anderen kunnen daarvan weer gebruik maken. Dat gebruik bestaat daarin, dat men het teeken van deze groep marāpoe's, n.l. een klapperblad, gebonden aan een stok of stam, opgericht bij de bezittingen, b.v. klapper- en pinangboomen en dergel. Dringt iemand de zoo onder hoede van de „marapoe wēri” gestelde plaats wederrechtelijk binnen, ook al geschiedt dat niet met het doel om te stelen, dan treft (of kan hem treffen) de marāpoe wēri. Dat toont zich daarin, dat de schuldige plotseling wonden krijgt over zijn heele lichaam (wāne: de uil krabt en hakt met zijn snavel) of opgezwollen ingewanden (nīpe, die in zijn ingewanden kronkelt) of bij het doorwaden van een rivier door een krokodil gegrepen wordt (ghōza), of jeuk krijgt over zijn heele lichaam (kapōta). Van die ziekte komt hij af door aan den houder (āta abāra (vereert, dient) wāne, ghōza, nīpe enz. te betalen een kain, lans, sirihtasch voor de marāpoe wāne, ghōza enz. en de „houder” herstelt hem dan, door hem te bestrijken met het een of ander voorwerp.

Het teeken van de „mar. wēri” in de māta marāpoe is een stuk klapperblad.

Niet te verwarren zijn deze marāpoe wēri met een ander soort marāpoe-ghōza (krokodil) en kabōko (piton) en de marāpoe wīkita (in Oost-Soemba mbākoe) (arend) rāwa (duif) e.a.

Wat deze eerste beide betreft, deze noemt men „pazōra ghōza” of „pazōra kabōko” (pazōra is vriend) men zegt: nazōrana ghōza, d.i. hij doet hem vriend zijn, de krokodil of piton, dat is, ze leven samen in een vriendschapsband, en blijkbaar beteekent dat, dat zijn marāpoe-vrouw tot hem komt in de gedaante van een krokodil of piton.¹⁾

Anders weer is het met de „marāpoe wīkita” (mbākoe, arend), „rāwa” (aardduif) e.a. vogelsoorten. Deze noemt men: Oēmboe (grootvader, ook: kleinkind) en men gelooft, dat sommige kabīzoe's, die zulk een vogel als „Oēmboe” vereeren, afstammen van deze vogels of van één afstamming met deze vogels zijn. Ze worden dan ook door zoo'n stam met groote onderscheiding behandeld. Het vleesch wordt niet gegeten, men doodt ze niet, vindt men zulk een dooden vogel in de vlakke, dan wordt hij met eerbied begraven, enz.

Wel kunnen zulk soort marāpoe's van onberekenbaar nut zijn voor zulk een kabīzoe, b.v. in den oorlog en om bezittingen te vergaderen en ongeluk af te weren, maar toch behooren ze tot een geheel andere categorie dan de „marāpoe wēri”.

Een derde groep in de māta marāpoe vormen de „kazēde-kanāko”. Kazēde heet het spel, waarbij men hinkt op één been met een losliggenden steen op de opgetrokken knie, welke steen dan met de opgetrokken knie naar een bepaald doel geslingerd wordt. Treft men, dan wint men.

Kanāko is het spel, waarin men een aantal steenen opgooit en op

¹⁾ Verschillende mannen, of misschien wel alle mannen, al is het bij sommigen meer evident, hebben hun vrouwen in de marāpoe-wereld, evenals de vrouwen, behalve hun mannen hier, ook dáár hun mannen hebben. Deze verschijnen hun des nachts in den droom in de gedaante van krokodil, piton of mensch en ze leven daarmee in gemeenschap. Deze verhouding schijnt inniger en wezenlijker te zijn, dan de verbinding in deze zichtbare wereld, want wanneer een man bijzonder veel van zijn vrouw houdt, spreekt men het vermoeden uit, dat dit daarin zijn oorzaak vindt, dat deze in alles zooveel overeenkomt met zijn vrouw uit de (onzichtbare) marāpoe-wereld. Een voorbeeld hiervan. Een man sterft. Diep onder den indruk van het geval, valt iemand bij het lijk in zwijm en is daardoor ook overgeplaatst in de onzichtbare wereld. Als hij weer bijkomt, vertelt hij: „Hij (de doode) zat daar opgewekt in zijn huis, met iemand die klaarblijkelijk zijn vrouw was, ze hadden een aantal kinderen samen en hij was vroolijk en lachte ons uit, omdat wij hier staan te huilen. Geen wonder, dat hij van ons weggegaan is.” Niemand twijfelt eraan, dat dit de vrouw is uit de marāpoe-wereld, waarmede hij vroeger verkeerde.

den rug van de hand weer moet opvangen. Ook hier weer het winnen, bemachtigen, gelukhebben, of hoe men het noemen wil.

Wat nu de beteekenis van deze marāpoe's is, blijkt duidelijk hieruit, dat men van hen zegt:

„Pakazēda zāra wīti wāina — bēi ndāra, bēi karāmbō”

„Pakanāko ngāba līma wāina — āta kēde, āma rāra”.

d.i. „Hinkend stampen met den voet — paardemerrie's, karbouwekoeien. Opgooiend opvangen met de hand — huisslaven, goud.

Hoe nu ook het verband tusschen de zinsdeelen gedacht moge zijn, zeker is wel, dat deze marāpoe's gedacht worden de bezittingen van vee, slaven en goud te vermeerderen.

Het uiterlijk teeken van deze Marāpoe's is een houten bakje of kistje met in een doek gebonden kleine steentjes, die een buitenstaander niet te zien krijgt. Door een ooggetuige werd mij zoo'n steentje beschreven als een klein doorzichtig steentje, zorgvuldig in een doek gewikkeld, waaruit het bij het een of ander belangrijk ondernemen genomen wordt, waarna men het eerst „bāra” (vereert, offert, bidt), het opwrijft met klapperolie en er dan doorkijkt. Is het helder, dan is dat een gunstig, troebel, een ongunstig teeken.

In den linkerzijwand van het huis, dicht bij den achterkant, heeft het Laura-huis ook een ingang, de ingang meer bijzonder voor de vrouwen. Dit achtergedeelte van het huis is dan ook meer speciaal voor de vrouwen bestemd, zooals het voorste gedeelte meer speciaal voor de mannen is. Langs een veel minder goede nauta (trap) komt men op een onaanzienlijker bāngga (galerijtje) door de z.g. bīna kēre pandāloe in de ruimte, die kēre pandāloe (bodem van de kruik) heet. In de buitenachterhoek van deze ruimte, dus in de linker-achterhoek van de woning, is, weer boven aan den balk, de plaats van marāpoe's.

Hier woont in de eerste plaats de marāpoe „pānda”. Deze marāpoe zou men de jachtmarāpoe kunnen noemen. Hij wordt aangeroepen, terwijl er een kip voor hem geslacht wordt, met (zooals gewoonlijk) het tweeledig doel, n.l. om hem te eeren en om uit de ligging van de ingewanden zijn wil te vernemen, wanneer men op jacht wil gaan, en hij wordt verzocht om mee te gaan, samen met den marāpoe mōro, die bij deze gelegenheid ook onschatbare diensten kan bewijzen.

Men bidt:

Ghimi mar. pānda, mar. mōro, Gij mar. pānda, gij marāpoe mōro
Ghēti ba ātikoendi Wanneer zij (straks) gaan,

Ndāra pakalētemi	De paarden, waarop gij moet rijden (d.i. de honden)
Tēne pamandūmi	De schepen waarop gij moet varen (idem)
Ngga'i kai kalētezi tōgho	Wilt dan zitten op hun kruin
Ngga'i kai kazōngazi bāle	Wilt dan zitten op hun schouder

Ze worden verder verzocht om de oogen van de wilde varkens te verblinden en hun tanden stomp te maken, aan de jachthonden daarentegen scherpe oogen en tanden te geven. Het gevangen varken wordt dan straks aan hem gewijd, en de onderkaak wordt hier in dezen hoek van het dak opgehangen.¹⁾

Ook een paar veertjes van de pas geslachte kip worden hier tusschen de latten van het dak gestoken.

Toch is deze „pānda” niet de heer van het wild. Want komt de jager straks vergezeld van de Mar. Pānda en de Mar. Mōro op het jachtveld, dan roept hij daar aan den „bezitter van de vlakte” en verzoekt dezen toegang tot zijn terrein en hulp bij de jacht, o.a. daardoor, dat hij de verborgen varkens tevoorschijn roept, en aan dezen belooft hij dan voor later een wit of bont varken of een witte haan. Wanneer hij dan later de tijd ervoor gekomen acht, worden tegelijk met de beloofde gave ook de kaken van de door de hulp van dezen „vlaktheer” gevangen varkens hem op de plaats, waar men hem vroeger offerde teruggebracht.

In dezen hoek is ook de plaats van de „ndēwa wāwi, ndēwa mānoe” (wāwi: varken, mānoe: kip). De levende have van den Soembanees bestaat uit paarden en karbouwen, die door de mannen verzorgd worden, en de varkens en kippen, waarvoor de vrouwen zorgen. Het verwondert dus niet, dat de „ndēwa ndāra, ndēwa karāmbō” hun plaats hebben in de „paghōenga papēne” de plaats van de mannen, terwijl hier in de „kēre pandāloe”, de plaats van de vrouwen, de „ndēwa wāwi, ndēwa mānoe” gehuisvest zijn.

De rechterachterhoek van het huis heet „kōro kalāda”, de groote

¹⁾ De mōri mānoe (heer van de kip) d.i. de man, die in het begin de kip voor den pānda geslacht heeft, (de Urheber van de jacht dus) strijkt met een pāndablad (Mal. Dahoen pāndan) over het varken en men zegt van hem dan: napāndaza na wāwi (hij „panda-t” het varken). Daarna pas mag het gebraden en verdeeld worden. In het dagelijksch leven gebruikt men ook voor het „eerst proeven”, „eerst probeeren” van spijzen, het woord pānda. Of nu het „napāndaza na wāwi” het eerste is en het andere gebruik van pānda naar analogie hiervan is, of omgekeerd, zou ik niet durven uitmaken, hoewel mij het eerste het waarschijnlijkt voorkomt.

kamer. Dit is de plaats van de „mōri ōema”, den heer des huizes. Ook deze plaats is, evenals de māta marāpoe „ēri”, onbevoegden mogen hier niet komen. Hier hangt de sirihtasch van den reeds overleden vroegeren bewoner, en hier is de plaats van de „kōela īna, kōela āma”.

Kōela beteekent gast. Ook in het dagelijksch leven.

Ieder mensch heeft een onzichtbaar wezen bij zich, als een soort gast. Dit wezen bewaakt en verzorgt hem, als een soort Schutsengel. Dit wezen wordt zijn „kōela” genoemd.

De „kōela īna, kōela āma” zijn dus deze bij den vader en moeder des huizes behorende beschermgeesten. Misschien gaan deze „geesten” over van vader op zoon. Bij oude menschen wordt verondersteld, dat hun „kōela” vooral huist in hun kalēko (sirihtasch). Daarom mag men niet ruw en oneerbiedig omgaan met de kalēko van een ouden man, wanneer die aangeboden wordt. Deze „kōela” van iemand kan ook anderen helpen. Een oud eman zegt b.v. wanneer men hem niet helpen wil: *ba ndaoe manāwara pōngoe-ko-ngga, nda-namanāwara kāi ki nggōe kōelanggoe*”, d.i. als je mij niet helpt, dan zal mijn kōela jou ook niet helpen. Sterft de huisvader, dan wordt de deur van de „kōro kalāda” vast gesloten, tot na de begrafenis, zoodat ed niemand in of uit kan gaan — om de kōela binnen te houden. Kōela īna, kōela āma zou dus dan niet alleen beteekenen, de „kōela” van den thans levenden huisheer, maar de kōela van de huisvaders en moeders van dit geslacht.

Temeer waarschijnlijk is dit, omdat men deze plaats aanwijst als de plaats van de „marāpoe mātē”, d.i. die wezens, die door sterven marāpoe geworden zijn.

Deze kōela īna, kōela āma zijn van groote beteekenis voor den goeden gang van zaken van alles.

Van hen wordt gezegd:

Apaghēma apaghāndoza apōelana, andīkita anōneka,
akōeringge tāna, anēndengge we'e,
a kōelaka, atākara.

dat is:

zij verzorgen en rusten uit de apōeloena, die komen en gaan
(zie boven),
zij hoopen de aarde op en zeven het water,
zij wegen af en deelen uit.

Dit alles in de beteekenis van: zij overleggen, passen en meten voor elk zijn deel in huis, en dan rusten ze de apōeloena (de hemelboden) uit en voorzien hen van teerkost en geven aan dezen hun voorstel mee

aan Amaghōlo-Amarāwi, — van Wien in dit verband gezegd wordt: Apadādina tēko pakōla, nōmboe kambōro (kampmes, strijdlans), kīnde, kawīnga (spintol, etensbord).

Tēko pakōla, nōmboe kambōro, als werktuigen van den man, staat hier voor mannen zelf, evenals kīnde, kawīnga als behoorende bij de vrouwen, voor vrouwen staat, een uitdrukking, die beteekent, dat het alleen tot de macht van Amaghōlo-Amarāwi behoort, te bepalen, of de mensch als man of als vrouw geboren zal worden, waarmee weer uitgedrukt wordt, dat de beslissing over het lot van de bewoners van het huis is in de hand van Amaghōlo-Amarāwi.

De „kōela īna-kōela āma vormen op deze wijze, met behulp van de „apōeloena” de tusschenschakel tusschen den mensch en Amaghōlo-Amarāwi.

Het dak van het huis rust op vier palen. Over deze palen ligt een zoldertje. Het gedeelte boven het zoldertje, dus in de spits van het huis noemt men „ōema dāna” (dāna, een postpositie, beteekent: in) in het huis dus, of binnenhuis.

In dit gedeelte bevinden zich drie marāpoe-teekens: een uitgesneden plankje, gebonden tegen één van de dakbalken, de „komōdo-lawīri”, een daaraanhangend vlak plankje: de ōemboe kapāmbala” en een daaronder hangend, van tamiang (Laura: tāme) gevlochten stukje wand (Laura: rīndi), dat men „ndēwa īna, ndēwa āma” noemt, of ook „ndēwa rīndi, ndēwa tāme”.

De beteekenis van deze marāpoe's ligt in het duister, men kent ze nauwelijks en er wordt naar de beteekenis maar geraden, naar het mij voorkomt. Ter verduidelijking diene, dat de balk, waaraan de „komōdo-lawīri” vast gebonden is, zelf ook uitgesneden is. De vier schuin naar boven loopende hoekbalken, waarvan dit er een is, heeten zelf ook „komōdo” —, zoo heeten de onderste dwarsbalkjes van de dakconstructie „lawīri”.

Oemboe (grootvader of kleinkind), kapāmbala (plank).

Zoo ontnemen deze drie marāpoe's hun teekenen dus aan de hoofdbestanddeelen van het huis zelf: de dakconstructie (boven), de plank (in het midden), de wand (beneden).

Of dit iets te maken heeft met de bouw van het huis, weet ik niet, maar opvallend is het wel.

Onze fantasie komt hier natuurlijk in de verleiding om uit dit materiaal het bekende huis te bouwen: bovenwereld (waar de goden zijn), middenwereld (waar de menschen wonen) onderwereld (waar de zielen der afgestorvenen zijn).

Voorshands weten we hiervan echter nog niets met zekerheid, daar de bewoners zelf geen verklaring kunnen geven en dit eigenaardig feit, voorzoover ik weet, tot nog toe onbekend was, in elk geval nog niet grondig onderzocht werd. Het eenige, wat ik met eenige zekerheid zou durven zeggen, is, dat de „ndēwa-ina, ndēwa-āma” in verband gebracht worden met heel vroeger gestorven voor-ouders (niet de laatste generatie's), misschien wel den oudsten stam- of kabīzoevader. Van dit verband weet ik o.a. dit: Ook de rijst wordt beschouwd te behooren tot het terrein van de marāpoe's. Er bestaat zoiets, wat men een rijstcultus zou kunnen noemen. Daartoe nu behoort ook de „kawēda” (oud) d.i. de oude vrouw, die tot haar dienst aan de kalēko (sirihtasch) en het mandje (dat zelf ook „kawēda” genoemd wordt, en waarin schilfertjes goud en zilver en dergelijken gevonden worden, in de „kōro kalāda” (zie boven) bewaard wordt, en dat, naar het mij voorkomt, in oorsprong één moet zijn geweest met de „kawādakoe” in Oost-Soemba), gewijd wordt, door het z.g. palini palina (haar doen ondergaan wat ze moet ondergaan). Deze sirihtasch en dit mandje behooren tot den rijstcultus.

Wordt deze vrouw te oud, dan moet er een andere in haar plaats worden gewijd tot dezen dienst en van haar zelf wordt nu gezegd: dat men haar „bōti rīndi dēta, tāme dēta” (bōti is boven op zetten, opladen, dēta is postpositie: op. — rīndi is Mal. dinding, tāme Mal. tamiang) en dat ze nu haar plaats heeft bij de „ndēwa ina ndēwa āma rīndi dēta tāme dēta” — dat is dus de plaats hier in de „ōema dāna”.

Dan is er nog een marāpoeplaats in het huis, en wel op den grooten houten ring, die ligt op den hals van de hoofdpaal, n.l. in den achter-binnenhoek van de māta marāpoe, — deze ring heet: lāmba lēle mbīlika, kōko pōngga bōkola”: breede plankring, hals van de groote paal. En wanneer bij het „ōka”, het aanroepen van de marāpoe's bij bepaalde gelegenheden, alle marāpoe's, die tegenwoordig moeten zijn, bij name opgeroepen worden, dan wordt ook geroepen: „rénggehoe ghō'oe,

a-nē'ena lāmba lēle mbīlika, kōko pōngga bōkola.

D.i. hoor gij, die daar zijt op den breeden plankring, den hals van de groote paal. En dan brengt men dezen in gedachten in verbinding met Amaghōlo-Amarāwi.

Niet alle huizen hebben alle bovengenoemde marāpoe's, bv. de „āna ina, āna āma”, sommige marāpoe's mōro, en er zijn ook wel

andere, die er een paar andere bij hebben, b.v. *mōro* of *wēri*, maar in het bovenstaande wordt toch wel een eenigszins normaal huis beschreven.

Laten we nu de kampong zelf (Laura: *wāno*) iets nader onderzoeken op de daarin voorkomende *marāpoe*'s.

Een kampong is gewoonlijk de woonplaats van één *kabīzoe*.¹⁾

De huizen (wanneer het er tien zijn, is het al veel) staan in een kring gebouwd, de voorkant naar binnen, voor het huis de graven, om een open ruimte, de „*nātara*” genoemd. Gewoonlijk staat aan het hoofd van deze *nātara* het huis van het *kabīzoe*-hoofd. Eigenlijk zou het *kabīzoehoofd* hier moeten wonen en behoort het tot zijn plicht en recht, de *kabīzoe**marāpoe*'s te verzorgen, maar (vooral bij groote en gewichtige *kabīzoe*'s), omdat dat soms nogal ingewikkeld is en de dienst der *marāpoe*'s ook niet past bij zijn werk als hoofd, stelt hij als verzorger van dit „*marāpoe*-huis”, dat nu „*rōemata*” heet, één van zijn huisslaven aan, die daardoor „*rāto*”, dat is: persoon van gewicht, wordt.²⁾

Deze behoeft zelf niet te werken, zijn levensonderhoud wordt hem door de *kabīzoegenooten* in huis gebracht. Hij is de „*rāto rōemata*”.

Vaak staat voor dit huis een klein huisje van alang-alang, zorgvuldig dichtgestopt tot op den grond, zoodat er niets binnen kan dringen. Dit huisje noemt men *kōpora*, wat beteekent: ingewikkeld in iets, bedekt; men gebruikt dit woord b.v. van een lijk, dat met doeken heelemaal bedekt en toegestopt is.

Voor dit huisje is een open ruimte en het geheel is gewoonlijk omgeven met een stevige omrastering. De open ruimte voor dit huisje heet ook *nātara*, maar in tegenstelling met de *nātara* in het midden van de kampong, die *nātara* „*kāba*” (d.i. gemeene *nātara*) is, is dit de „*nātara êri*” (verboden, heilige *nātara*).

Het is niet mogelijk de *kōpora* te onderzoeken, maar men zegt, dat zich (soms? of gewoonlijk?) daarin bevinden twee houten of steenen beeldjes van menschen. Ook ziet men soms in de *nātara êri* het beeld van een mensch onder een afdakje van alang-alang, waar-

¹⁾ *Kabīzoe* beteekent: hoek, binnenhoek, b.v. van een kamer en *kabīzoe* heet nu ook een geslacht, in vaderlijke lijn afstammend van één familievader.

²⁾ *Rāto* heeft in West-Soemba niet de beteekenis van priester of vorst, bekleeder van een wereldlijk of geestelijk ambt. *Rato* heeft thans zelfs met geboorte niets uit te staan. Men is *Rāto marāpoe*, doordat men een vooraanstaand persoon is met betrekking tot den dienst van de *marāpoe*'s, men kan ook „*rāto mēma*” zijn, *rato* van natuur, door geboorte, maar men kan ook „*rāto pōte*” zijn, d.w.z. persoon van gewicht door zijn rijkdom. In het algemeen noemt men de „grooten” „*āta rāto*”.

door het eenigszins bedekt wordt. In dit geval is er geen „kōpora” meer, en volgens zeggen vervangt dit dan de „kōpora” met inhoud.

Hoe dit zij, deze plaats is van het hoogste belang voor den Soembanees in zijn verkeer met de marāpoe's.

Hier brengt men zijn offergave aan het Hoogste Wezen, den Amaghōlo-Amarāwi. Alle andere gebeden worden hardop uitgesproken en alle andere marāpoe's worden met luider stem aangeroepen, maar wanneer voor de zesde maal, (bij het groote feest „Rāwi rāto, Ghōlo poōendi” [waarin ook de beide stamwoorden „Rāwi” en „Ghōlo” voorkomen evenals in A-ma-ghōlo, A-ma-rāwi zelf] worden de marāpoe's tot zevenmaal toe aangeroepen) het gebed gericht wordt tot Hem, van Wien men zegt (het is niet Zijn naam!) dat Hij is: a-ma-ghōlo, a-ma-rāwi, [ghōlo en rāwi beteekenen: werken (transitief), a-ma-ghōlo beteekent: wiens ambt, natuur het is om te werken, iets tot stand te brengen; zoo b.v.: bāta is verkoopen, a-bāta is: die iets verkoopt, maar a-ma-bāta is: Koopman] dan begint de rāto marāpoe onhoorbaar te fluisteren.¹⁾

¹⁾ Men zegt van Hem ook, dat Hij is: Akōro, Anggōloe (kōro is wand en wat binnen den wand is, kamer; nggōloe is omheining en wat daarbinnen is, de stal; vergel. Davids: „Hoog vertrek” en „Toevlucht” voor God).

Men zegt ook van Hem, dat Hij is: Ina Kalāda, Ama Kalāda (de groote Moeder-Vader), A-kānga līma, Akānga Ghā'i (die de handen vingers, de voeten teenen geeft, eigenlijk: die de handen „bevingert”, de voeten „beteent”, hetgeen meestal verstaan wordt van de schepping van den mensch, m.i. echter wil zeggen, dat Hij het is, die den mensch bekwaam maakt om te werken en zich te bewegen. Om een kleinen indruk te geven van de gedachte van den Soembanees omtrent dit Hooge Wezen, moge hier volgen een klein stukje van de lange rij van attributen, die men Hem geeft. Men zegt:

A-ma-boēri, a-ma-lāla (smelten en uitgieten in den vorm),

A-ma-ādi, a-ma-pēpe (aandrukken, aankloppen, b.v. zachte aarde om vorm te geven),

A-kānga līma, kānga ghā'i (zie boven),

A-āngata pandēde (de lengte- of opstaande reepen scheidt of snijdt),

A-ōerata pandāpi (de dwars reepen ordenen). Een voorstelling van vlechten of weven en heeft betrekking op de schepping,

A-nggōloe kāli kīloeranda (voortdurende omheining om ons heen),

A-kangāli kāli ghōleta (voortdurende ringmuur rondom ons),

A-tōtoka parādanda (van bovenaf op ons neerzien),

A-nggēloka pangādoenda (van bovenaf over iets heen op ons neerzien),

Ina karēngge ghoēloe-ghāla (Moeder die de veeren opent),

Ama zanggoēboe ghoēloe-kāpa (Vader die de vleugels uitbreidt) (beeld van kip en kuikens),

Nda patīki tāmoe (wiens naamgenoot niet genoemd wordt),

Nda pandēma ngāra (wiens naam niet uitgesproken wordt),

Nda paēta-wai māta (die met geen oog gezien wordt),

Nda patānda-wai āte (die met geen hart gekend wordt).

Fluisterend bidt de rato dan:

Ghō'oe lāmoe Tāta, lāmoe Nggēngge, (lāmoe Tāta, een soort bosch-hoen, dat in den grond graaft. Lāmoe Nggēngge, groote spin.)

Men zegt: Tāta rāra wīti (Tāta met roode pooten, Nggēngge mōro bēndo (spin met groenen rug.

Nggā'i kaoe-mbōeroe ngīndikizi-nāuta Ama (Kom naar beneden en breng de Vader-trap)

Nggā'i kaoe mbōeroe ngīndikizi-nauta Ina (Kom naar beneden en breng de Moeder-trap)

A mbōeroe pakatāukina (die regelrecht neerdaalt)

A-pēne pakatōelana (die pijlrecht opstijgt)

Nggā'i kaoe-dimba-na-ndi (wil deze voor Hem aannemen) n.l. de offergaven —

Ngā'a pangā'a-na (spijs om te eten)

Ama nda-panōema ngāra (den Vader, Wiens naam niet genoemd wordt)

Nggā'i kaoe-dimba-na-ndi (wil voor haar aannemen het)

Wē'e paēnoena (water om te drinken)

Ina nda-patiki tāmoe (de Moeder, wier naamgenoot niet genoemd wordt)

Ba nēēkoeni mjōnggo Māza ēngge (als Hij is op den hoogen top van den Mazaboom)

Ba nēēkoeni tjōnggo Ndēlo ndēta (als Hij is op de hooge spits van den Ndēloboom)

Nda palii kanāmoeka, (waar geen insectjes kunnen komen)

Nda palii kanīnika, (waar geen mugjes kunnen komen)

Ba kalībo lōlo nggāukako,

Ba kazīko lōko zīdoko, (het is moeilijk van deze woorden een juiste vertaling te geven, de bedoeling is echter; een ontoegankelijk oord.)

Ba wātoe mbjē nīako, (waarschijnlijk: wanneer Hij als een steen ergens is)

Ba tāna nggjē nīako, (waarschijnlijk: wanneer Hij als wat aarde ergens is)

Ghō'oe atānda-pānde-ni, (kent en weet gij Hem)

Ghō'oe atōma-dōeki-ni, (kunt gij Hem bereiken en tot Hem gaan)

Nggā'i kaoe-ngīndi-ko-na-ndi (wil gij deze tot Hem brengen)

Ngā'a pangā'na, Wē'e paēnoe-na. (als spijs om te eten, water om te drinken).

In een van de scheppingsverhalen wordt verteld van deze „Lāmoe

Tāta, Lāmoe Nggēngge, boschhoen en spin, (of wezens, die zoo genoemd worden), dat ze door Amaghōlo-Amarāwi opdracht kregen, om een net te spannen en daarop aarde te brengen. Om die aarde vast te maken, moest L. Nggēngge ze kris en kras omspinnen en toen werd „Ténde Kandōendoeka” — „Rāngga Pamīlaka” (de donder en bliksem: Ténde en Rāngga zijn menschnamen, Kandōendoeka en Pamīlaka waarschijnlijk klanknabootsing) gezonden om er zijn paarden over te laten draven, om te probeeren of allees al vast was. L. Tāta en L. Nggēngge, (van wie men ook zegt: akapēti pēghe, akazāli pānde, d.i. die buitengewoon knap zijn), die hier aangeroepen worden om de offergave over te brengen aan Amaghōlo-Amarāwi, is dus een wezen, (of zijn het wezens?) dat in nauwste verbinding staat met den Schepper en Onderhouder van alles. Hen biedt men aan, wat men den Ongenaakbaren, Onnoembaren aan wil bieden, fluisterend en met groote eerbied.

Zijn plaats is hier in de „kōpora” binnen de „nātara ēri” en (daarom?) wordt ook deze plaats in verband gebracht met Amaghōlo-Amarāwi zelve.

Er is overeenkomst tusschen de Apōeloena, die ook den schakel vormen, (zie boven) en deze, maar met in elk geval dit verschil, dat de Apōeloena dichter bij de menschen staan en de L. Tāta-L. Nggēngge dichter bij den Schepper. De Apōeloena mogen overal aangeroepen worden maar de L. Tāta-L. Nggēngge alleen hier op deze plaats en bij zeer belangrijke aangelegenheden.

In de kampong zelve zien we dan midden op de „nātara kāba” nog een opgerichten steen met een platten steen daarvoor. Dit noemt men de „marāpoe wāno”, de kampong-marāpoe. De steen staat *op* den grond, (er niet *in*) evenals ook alle andere voor marāpoe’s opgerichte steenen *op* en niet *in* den grond staan. De platte steen ervóór, dient om er de offergaven voor den marāpoe op te deponeren. De „marāpoe wāno”, wiens teeken deze steen is (bij navraag verklaart men altijd weer uitdrukkelijk, dat zulk een steen alleen maar is: tādana marāpoe, d.i. teeken van de marāpoe) moet de kampong beschermen.¹⁾

¹⁾ Dat deze opgerichte steen of ook alle andere voor de marāpoe’s in tuin en veld en sawah opgerichte steenen iets uit te staan zouden hebben met in de aarde indringende zonnestralen, blijkt uit niets, is zelfs hoogst onwaarschijnlijk. In de eerste plaats kent de Westsoembanees het begrip „zonnestraal” niet. Wēnggara, dat er nog het meest op lijkt, beteekent: schijnen, men zegt het ook van het vuur en, overdrachtelijk, ook van het oog. Verder noemt men deze steenen steeds als „tānda” teekenen, van *bepaalde* marāpoe’s, het is een teeken,

Voor één van de huizen ziet men vaak nog een opgerichte paal, die men „katōda” noemt. Tegenwoordig gebruikt men er ook wel een opgerichten steen voor. Eigenlijk is dit hier in West-Soemba de oude doodenboom, waaraan vroeger de hoofden der overwonnen vijanden gespiest werden. Ook dit is een Marāpoe-teeken en wel voor den „marāpoe-katōda”, den oorlogsmarāpoe. Men noemt hem: Kōeri Mōne Mbili, Ngīla Laa Talōra, een marāpoe, waarover opzichzelf een boek te schrijven zou zijn.

Bij den uitgang van de kampong staat dan nog een opgerichte steen, uiterlijk niet te onderscheiden van de „marāpoe wāno”. Dit is de „marāpoe bīna, de poort-marāpoe. Deze moet de poort bewaken, opdat er geen booze geesten of machten, ziekten en dergel. de kampong binnendringen of ook goede de kampong ontluchten.

De „marāpoe Wāno” en „mar. Bīna” hooren bij elkaar. Men noemt ze: Ngōngo Ngīla Bīna (mannennaam) en Dāda Tiāla Wāno (vrouwen-naam).

Ook over de z.g. stammarāpoe's in West-Soemba zou heel wat te zeggen zijn. Hierover echter alleen dit:

We mogen aannemen, dat de stam is ontstaan, doordat een voor-aanstaand persoon leider werd van een groep, die niet alleen bestond uit zijn huisgenooten, maar ook uit andere familie's. Zulk een hoofd is dus de stamvader van de kabīzoe's die uit hem ontsproten zijn, maar stamhoofd van de geheele stam, die bestaat uit verschillende kabīzoe's. De kabīzoe, uit hem ontsproten, blijft de voornaamste van den stam en de thans levende stamvader (of wie hem in deze familie vervangt) is tevens kabīzoehoofd en stamhoofd.

De „ndēwa-īna, ndēwa-āma” van zijn huis, zijn dus de menschen van beteekenis voor den geheelen stam en de oorspronkelijke leider, (van wien ook de andere kabīzoe's de „āna līli dana, āna kāpa dāna” (kinderen in de okselholte, kinderen onder de vleugels) zijn,) wordt op bepaalde tijden door den geheelen stam in dit huis vereerd. De heele stam noemt hem ook „ōemboe” (grootvader) en het is van-zelfsprekend, dat dit huis een „rōemata” (zie boven) is.

dat er een marāpoe is. Zoo brengt men, vanuit de woning een marāpoe mee, wanneer men een tuin of sawah aanlegt, om deze tuin te beschermen. Is dat gebeurd, dan richt men voor dezen marāpoe een steen op, ten teken, dat hij er nu is, en daar op die plaats moet men hem dan zijn offer brengen. Het is ook steeds maar een willekeurige steen, wien men zelf ook niet den minsten eerbied bewijst. Ook in de tuinen worden ze niet met de vruchtbaarheid, als zoodanig in verband gebracht, integendeel men weet heel goed, voor welke bepaalde categorie marāpoe's men ze opricht.

Vraagt men dus een kundige Soembanees: wie is de *ðemboe* van jullie kabızoe? dan zal hij onmiddellijk antwoord geven, b.v. Oemboe Lële Rīri, Oemboe Dēta Bānoe, of wie het anders zijn mag. Maar vraagt men hem: wie is de marāpoe van jullie kabızoe, dan kijkt hij verwonderd en kan daarop geen antwoord geven, want een bepaalde stam- of kabızoe-marāpoe bestaat er niet. Hoewel natuurlijk de „Oemboe” wel als marāpoe beschouwd wordt. Zegt men echter van een kabızoe, dat hij speciaal dezen of dien marāpoe heeft, dan verstaat men daaronder gewoonlijk een bepaalde „marāpoe mōro of wēri”. Zoo heeft b.v. de kabızoe Wai-Laingo de „Ndana” (aardwesp), Lamōende de „Wāne” (uil), Bōema-Lēre de „marāpoe Lē-roeta (blusschen) Kābala (onkwetsbaar)” enz. In geval van oorlog b.v. brengt iedere kabızoe zijn eigen marāpoe mee, om hen, ieder op zijn eigen wijze, te helpen. Deze marāpoe's hebben echter met afkomst of stamvaders niets uit te staan.

Ook in de tuinen en sawah's, in bosschen, bij bronnen en op het veld treft men steenen aan, opgericht voor marāpoe's.

Enkele hiervan wil ik noemen.

Daar zijn eerst de „marāpoe kandāghoe”, de boschmarāpoe's (kandāghoe: bosch) en de „marāpoe maréda”, de veld-marāpoe's (maréda: veld). Zij zijn de heeren van bosch en veld en van alles wat daarin leeft en is. Een jager zal daarom, wanneer hij in het bosch of op het veld aangekomen is, eerst aan deze marāpoe's verlof moeten vragen en ze gunstig trachten te stemmen. Deze marāpoe's zijn zeer gevreesd, omdat ze veel onheil kunnen berokkenen aan wie tegen hun zin, hun gebied betreedt. Dan zijn er de marāpoe's, bezitters van den grond. Wil men een tot nog toe ongebruikt stuk grond, voor tuinen of kampongaaanleg in gebruik nemen, dan moet men eerst aan den marāpoeheer van die streek, den Mōri Lōda (streek) Mōri Pāda (gebied) verlof vragen. Dit geschiedt door de kabızoe en voor een geheele streek.

Is er in deze streek een bepaalde woonplaats, in een bosch, of boom, of grot b.v., van een marāpoe, zoodat deze pamali is, dan moet deze eerst uitgedreven worden, of hem verzocht worden zich te verwijderen.

Eerst daarna wendt men zich tot den marāpoe, die de speciale bezitter van dezen grond is en verzoekt hem, niet alleen de menschen toe te laten tot dezen zijn grond, maar ook alles, wat er nu op gebouwd wordt als opperheer in bescherming te nemen. Men richt een steen voor hem op, op de plaats, waar men denkt, dat hij woont, ge-

woonlijk in de schaduw bij de bron. Deze marāpoe heet: Pēpe-māgho. Pēpa beteekent vlak-, gladstrijken, b.v. van de alang-alang en het lange onkruid, māgho is schaduw. Het ligt nu op den weg van de kabızoe, om hier ter gelegener tijd te offeren.

De marāpoe, die voor de sawah's dezelfde beteekenis heeft als de „Pēpa-māgho” voor de tuinen heet „marāpoe wě'e” (wě'e is water).

Wil nu een bepaald persoon op dit nu door den „Pēpa-māgho” beschermde terrein een tuin aanleggen, dan brengt hij er van de marāpoe's thuis over naar zijn tuin en richt daar dan twee steenen op. Den eenen noemt men „Māngoe tāna” (grondbezitter) en den anderen „Pangāmba”. Het werk van dezen laatsten is door den tuin te wandelen en er de wacht in te houden. Men stelt hem zich voor als de hulp van de „Māngoe tāna”.

Er zijn nog meer marāpoe's volgens de voorstelling van den West-Soembanees, die men niet uit bepaalde opgerichte teekens leert kennen. De voornaamste bronnen, waaruit men de kennis van deze marāpoe's kan putten, zijn de „ōka”. Er zijn verschillende gelegenheden, waarbij men de marāpoe's plechtig aanroept. Dit aanroepen noemt men „ōka”. Daarbij roept de „rāto marāpoe” de marāpoe's volgens vaste rangorde op, noemt hun namen en praedicaten en besluit met een langgerekt: ooooooooo..... (vandaar de naam ō-ka) dat door de heele vergadering met een krachtig ja-ghāoe beantwoord wordt.

In deze „ōka” komen, behalve de namen van de reeds boven genoemde marāpoe's o.a. ook voor: Ina Ghōela, Ama Lōdo, moeder maan, vader zon. Wanneer iemand een gewelddadigen dood sterft, gaat hij volgens gangbare voorstelling naar de zon. Vandaar moet hij teruggehaald worden, hetgeen geschiedt door middel van een bepaald soort aanroeping des nachts, die men Zēizo noemt. Een naar beneden schietende ster is dan het teeken, dat de persoon terug gekomen is.

Ook bij sommige eeden wordt Ina-ghōela, āma-lōdo aangeroepen. Verder weet men van Ina Ghōela-Ama lodo niet veel te vertellen. Wel zijn er natuurlijk enkele verhalen over zon en maan in omloop. Zoo b.v. dat de zon (die dan weer als man gedacht is) vroeger twee vrouwen gehad heeft, waarvan er nu een dood is. De overgeblevene is de tegenwoordige maan, die hij soms zoo slaat, dat ze weg wil loopen (maansverduistering).

Ook de rijst wordt als een marāpoe geëerd en er wordt aan haar geofferd, zij kan zich ook wreken en straffen enz., maar of ze zelf

als een marāpoe wordt beschouwd, is niet zoo gemakkelijk uit te maken. In elk geval zou het te ver voeren hier daarop verder in te gaan.

* * *

Hoewel het bovenstaande nog zeer onvolledig en in menig opzicht nog duister is en nog veel vragen open laat en tot nog meer vragen aanleiding geeft, wordt er m.i. toch wel iets duidelijk door.

Ten eerste, dat „marāpoe” op zichzelf niet beteekent: goden, geesten, zielen, voorouders of iets dergelijks, maar dat voor den Soembanees „marāpoe” is, wat tot de onzichtbare wereld behoort.

Ten tweede, dat de Soembanees uiterlijk zichtbare teekens, waardoor de tegenwoordigheid van zulk een marāpoe openbaar wordt ook marāpoe noemt.

Ten derde, dat de Soembanees de marāpoe's die tot zijn eigen sfeer of gebied behooren onderscheidt van die, die boven zijn en die hij noemt „marāpoe lǰāngita” (of marāpoe āwango), (lǰāngita: Mal: langit, awango: Mal: awan).

Ten vierde, dat bij de „marāpoe lǰāngita” berust de macht over leven en lot.

Ten vijfde, dat sommige van de marāpoe's, die behooren tot het gebied of de sfeer van den mensch, behooren tot wat de Soembanees noemt „marāpoe mǎte” (mǎte: dood) d.w.z. dat dit marāpoe's zijn, die door sterven, het overgaan van de zichtbare in de onzichtbare wereld, marāpoe geworden zijn of misschien beter nog, die in den toestand van wat men noemt dood zijn, marāpoe zijn, terwijl er andere zijn, die de Soembanees „marāpoe mōripa” (mōripa is leven) noemt, d.w.z. zulke wezens, wier natuurlijke toestand het is marāpoe te zijn of wier leven het is marāpoe te zijn.

Ten zesde, dat verder de verschillende marāpoe's in verschillende categorieën te onderscheiden zijn, naar wezen, oorsprong, beteekenis, werk, functie, en dat men niets van de beteekenis ten opzichte van den zoo genaamden Soembaneeschen godsdienst kan afleiden uit namen, toenamen, attributen en verdere bijzonderheden van „een zeke-ren marāpoe ergens”, wanneer men niet weet tot welke categorie deze behoort of dit schromelijk veronachtzaamt.